

Gamla ord och uttryck. Drygt 1500 exempel med förklaringar.

Många ord uttalas med tjockt r s.k. tungrots-r, r', tjockt l', mörkt u', som i Urban och mörkt a', som i Adam. Dessa måste användas, annars blir det ofta både fel och färglöst. Tecknet ' betyder att efterföljande stavelse är betonad.

- 1.) Hans (t.ex. arm).= Hansa, haasa, hansesa.
- 2.) Hennes = Honsa, hoosa, honsesa.
- 3.) Nattagammel= Om t.ex.,en alldeles färsk nyhet. ”Har i hurt nôtt nattagammelt?” Användes också på förvintern om den första isen. Ett gammalt ordstäv; Man kan inte lita på nattagammel is. Samma kan gälla om nattagaml'a nyheter.
- 4.) 'Jekta = Gikt, som ofta förväxlades med svår reumatism. Ofta i stortå eller knä.
- 5.) 'Uppjeven = Utpumpad, uttröttad. ”Näe, nu ger jak upp.”
- 6.) 'Åen i 'näven = Komma rusande, andfådd och upprörd. Nära ”hals över huvud.”
- 7.) 'Bete = Bit. Även typ grönbete för kor. Samt lockbete i fällor. Ostbit i råttfällan t.ex.. Ordet ges även en annan mening i t.ex. be'te, ”att be'te sig” på ett visst sätt.
- 8.) 'Vral'ebötta = Krånglig person, utan ordning och reda.
- 9.) 'Su'lten = Svulten, utsvulten, mer eller mindre hungrig.
- 10.) 'Stabbit = Mättsamt, trögädet.
- 11.) 'Mju'rarn = Mjöl'naren. 'Mju'rnersa = mjölnarfrun.
- 12.) Jak har 'fôr mäk de. = Jag tror det, men är inte helt säker.
- 13.) Mjôl'karäkningsdan. = Den femtonde varje månad, när mjölklikviden/mjôl'karäkninga, kom från mejeriet. En efterlängtdag, när affärsnotan, ”boanota” oftast betalades. Det, som ”handlarn” hade skrivit upp i kontraboken från besöken i ”boa”
- 14.) Årm = Arm. T.ex. ”Jak har så hemst ont i årmen.”
- 15.) 'Årmastiver= Stark i armarna.
- 16.) Smija = Smedja.
- 17.) Gresahoe = Matho för grisar. Ibland uthuggen ur ett stenblock. Kunde även gjutas av cement/betong.

- 18.) Småskol'efröken = Lärarinnan för klass 1 och 2. Hon förväntades leva ogift.
- 19.) 'Hemskatta = Hemskt svårt, eller stort eller litet.
- 20.) Ôversäk'jeven = Mycket bekymrad.
- 21.) Knesa = Skratta lågmält.
- 22.) Te'môres = I morgon.
- 23.) I 'jaftes = I går.
- 24.) Pärken = Parken, spärken = sparken,
gåra = göra, dôôr'a = dörren, våra = vara
- 25.) I môres = I morse.
- 26.) 'Vekeveller, veckovill = Osäker på vilken veckodag det är.
- 27.) 'Jervoxen = Alltför snabbt vuxen tonåring, långbent och vinglig. Kunde också gälla träd med långt avstånd mellan årsringarna, och ofta risiga, med dåligt virke.
- 28.) 'Kl'ämmir = Hurtfrisk. Sven kunde tänka sej att besöka missionshuset om han fick höra nån kl'ämmir vals på dragspel.
- 29.) Hel'brägdagjord = Att bli oförklarigt botad från sjukdom, efter ingripande av en högre makt och verifierat av läkare. Ett nyare begrepp är healing, men det stämmer inte fullt ut.
- 30.) 'Hu'r vu'ert? = På vilket sätt?
- 31.) 'Sku'bba säk = T.ex. att klia ryggen mot en dörrpost. För djur att klia halsen mot en trädgren. Älgarna förstör ung tallskog och fruktträd genom att klia sej och därmed flänga sönder grenar och toppar.
- 32.) 'Skru'bba = Att rengöra ett trägolv t.ex., med en skurborste, oftast en rotborste.
- 33.) 'Neffôliss = Utförsbacke
- 34.) Varse'goa = Var så goda, t.ex. att ta för er. (Skämtsamt: "Kasta er över maten"!)
- 35.) 'Dyvelsträck = Illaluktande ämne, som användes för att skrämman bort ormar t.ex

- 36.) 'Nu'tanne = Något litet. Helge Sandkvist hade lärt sin häst, att när han sa till hästen: "Fram ett 'nu'tanne", tog hästen endast ett steg framåt.
- 37.) 'Fôrsekommen = Tidigt utvecklad, och begåvad.
- 38.) Fôrståsäck'påare = Någon, som tror att han begriper allting, besserwisser (från tyskan). Det blir lätt så att en besserwisser inte blir tagen på fullt allvar.
- 39.) 'Öfsadrôp = När det droppar från t.ex. tegel- eller plåtkanten på ett tak. Takkan-
ten på långsidan av ett hus kallades "öfsa". Nocken kallades "r'öggåsen" = ryggåsen.
- 40.) 'Innesu'ten = Känns som man är efter en period inomhus. Vill ut i friska luften.
- 41.) Bôrt'u'mma = Något, som finns bakom, på andra sidan av en byggnad t.ex.,
men som man inte ser, från den platsen, där man just befinner sej.
- 42.) Tjåka = Käka, användes inte för 70 år sedan om att äta, men om att envist hålla
käften i gång, på ett för omgivningen påfrestande sätt.
- 43.) Tjafs = Tjafsa emot. Det var provocerande och ofint, att inte ha vett att tiga, ä-
ven om man uppenbart förlorat en diskussion, eller en debatt.
- 44.) Obe'gripelia = "Den 'su'mmern va de så obe'gripelia möe getinga."
2
- 45.) 'Hööeri = Ungefär det samma som: "Har ni hört på maken? Kan de vara sant?"
- 46.) 'Hiskelit = Något våldsamt ofattbart stort. Men även hiskelit lite, nästan osynligt.
- 47.) 'Vu'ert = bekvämt, "De va ena 'vu'ern sôffa å seta (sitta) i".
- 48.) 'Fandlit = Lätthanterligt. En fandlig person, en som har lätt att anpassa sej, och
prata lagom mycket. En finsnickare eller krukmakare t.ex., har fandliga händer.
- 49.) Krappt = Trångt om utrymmet. När svärmor Anna i Lillegården vid Säven, en
gång på 1970-talet, låg inlagd några dagar på Alingsås lasarett, fick besök av oss
tillsammans med svärfar Karl, så tyckte han att det var alltför lite utrymme mellan
nattduksbordet och sängen. Han påtalade detta för sjuksköterskan med orden: "Ja
töcker de ä för krappt här". Hon gjorde först stora ögon, vände sig bort och mum-
lade: "Krappt, krappt, krappt." Och så vände hon sej mot honom och sa: "Ursäkta,
jag förstår inte vad som menas med krappt." Vi, den yngre generationen, förklarade.
- 50.) I ynka stunn = I sista stund
- 51.) Att springa, olika varianter, = Sua, ränna, lubba, kila, skala (med ljust a och
tjockt l), kuta, lufsa. I andra dialekter finns det säkert fler varianter.

- 52.) 'Tavl' etter = Mycket fulmig och osäker, även ordet tavl'ir före kom.
- 53.) 'Illbatting = En bråkig, oresonlig människa, som hittar på en massa otyg.
- 54.) 'A'vl'it = Stort, mäktigt, imponerande. Torde komma från att a'vla = förmera.
- 55.) Bevare mäk vól'!= Bevara, beskydda mig väl ! Ett uttryck för häpenhet.
- 56.) 'Feppl'ir = Osäker med händerna, t.ex. dar'r'hänter (darrhänt).
- 57.) 'Gubbtjyv eller satkæring = Elaka och opålitliga personer av respektive kön.
- 58.) 'Knapert = Ont om pengar
- 59.) Ta'ckl'a å = Att bli svagare. Hälsan och krafterna var påverkade negativt.
- 60.) 'Syten = Drar sig för att hoppa i och bada vid 15 -16 grader i vattnet t.ex..
- 61.) 'Fôrrveten = Uppenbar, nästan för omgivningen. besvärande nyfikenhet.
- 62.) 'Tju'rsen = Att känna sig frusen kalla höstdagar, innan man vant sej vid kylan.
- 63.) 'Nogger = Noggrann
- 64.) 'Njogger = Njugg, småsnål.
- 65.) 'Knu'rslir = Snål. En son till Månsen, kom hem och besökte sin far, och tyckte att far hade det för kru'rlit. Brist på torr ved, samt dålig mat. Sonen hjälpte honom.
- 66.) 'Pell sur = Hemskt sur. "De va så "pell surt," se ja ku`nne inte få i 'mäket.
- 67.) 'Skravel' = Oregelbunden sprängstenstipp, även brôtahög, av allt möjligt skräp.
- 68.) 'Fu'ppl'eter = Och/eller 'knavl'ehänter, angående händerna. Lätt för att tappa saker och ting. Det blir för de flesta, en obehaglig överraskning på äldre dar.
- 69.) Å 'hällena då! = Utrop: "Bevare mäk vól', en sôn sketen gu'bbe."
- 70.) Hälle'dudane då = "Oj, vilken söt baby"! (ev. kattunge eller hundvalp).
- 71.) 'Ursia mäk = Usch ! "Usch ianna mäk då, va snögl'ôpit å blåsit vär de ä i da'."
- 72.) 'Spu'ttekôpp = Spottkopp, som fanns på tåg, för de som hade slemhosta, eller snusade. Det fanns inget snus i påsar då.

73.) 'Môrder = Moln

74.) Su'm gres i 'hu'l' = Om den som är korkat envis, och inte backar, hur omöjligt det sen är. Om en gris vill igenom ett hål, men inte kommer igenom, då bara den tjuter och trycker på, så länge den orkar.

75.) Fôr = Förr i världen. = Var också det mest vanliga ordet för trädet tall. I stället för som nu tallvirke, hette det "fôreverke", (furuvirke).

76.) 'Bl'u'mmer = Blommor. Fåglar och blommor har folk alltid varit förtjusta i.

77.) 'Tu'get = Tåget. Ett uttryck var; "dum sum tu'get". Att inte väja för hinder. Även, "dum som siste vagnen i tu'get". Den som bara viljelöst hänger med.

78.) 'Ättemedda = Eftermiddag. Den traditionella tiden för middag, var mitt på dagen, vid den tid vi nu äter lunch. Men för många var middagen efter fem, då man kommit hem ifrån sitt arbete. Ordet jobb, som kom från Jobs bok i Bibeln, fanns inte.

79.) Emelle'tid, emelle'medan, 'nuem = Vissa berättartalanger började sina utläggningar så. Kunde också trötta ut sina åhörare med "ja menar", i varannan mening.

80.) 'Sålu'nda = På det viset.

81.) De tro 'ra'k = Det tror jag. Det var nytt för mej, när jag flyttat till Vesene.

82.) Så jä'ra'k = Så gör jag. Nytt som ovan.

83.) Ta'ck, ta'ck, fick man i replik, när man hälsade i hand på gamla Vesenebor på 1960-talet. Något nytt för inflyttade, men man kände att svaret var välmenande.

84.) Skal'k = Brödkant.

85.) 'Sku'l'er = skolor = Flytande matrester till grisarna. Via sku'l'ehinken, ut i gresahoen, där suggan fick glufsa i sej det. Det var då även iblandat havremjöl.

86.) 'Skrefshl'e = Grensle.

87.) Ta i'gen säk = Vila lite. Ta en paus i arbetet, populärt uttryckt, att pusta lite.

88.) 'Mängnit ev, mängdit = Mycket mättsamt.

89.) 'Kl'öka = Nästan spy.

90.) 'Bal'a = Prata på, ointressant och tröttande.

- 91.) Shlô 'dövörat te = Att inte vilja lyssna.
- 92.) 'Ärjer = Arg. Han eller hon ä så 'ärjsinter å säk.
- 93.) Livet på en pinne.= Hänvisar till det bekymmerslösa och lättsamma liv fåglar tycks leva.
- 94.) 'Skever = Sned, skev.
- 95.) 'Gl'isker = Argsint. T.ex. en opålitlig häst som ev. bits och/eller sparkar.
- 96.) Te'däss = Till dess.
- 97.) 'Pusta = Vila lite, andas ut. Ett exempel var att "sôva medda", cirka en halv-halvtimma efter maten, middagen som vi numera kallar lunch.
- 98.) 'Va'l'hänter = Vi brukar säga, "att ha tummen mitt i näven", handen.
- 99.) Ta i'gen säk = Ungefär som pusta, men kunde också vara en lite längre period att vila upp sej. Nu sedan propellerflygplanen ersatts av jetflyg, blir det solsemester.
- 100.) 'Fal'as = Att bråka på ett sätt som är störande, ifrån det ena till det andra. Att sprida oro omkring sej.
- 101.) 'Lealöser = Glappig stol t.ex., ibland om en vinglig, långbent tonåring.
- 102.) 'Bl'uarspänne =Blyertspenna.
- 103.) 'Fôräten = Att vara övermätt efter ett matkalas, där maten varit alltför god.
- 104.) 'Stu'va = Stuga
- 105.) 'Fähust (fähuset) =Isolerat utrymme för djuren, kor, kalvar, grisar, hästar, i våningen under höskullen. Höet uppe på höskullen var det som isolerade fähuset mot kylan uppifrån.
- 106.) 'La'era = Ladorna = Det var den största ekonomibygnaden på ett torp eller en gård. Underdelen var ett isolerat djurstall (fähuset). Vid sidan om det en så kallad skongke, som ofta var med jordgolv. Där förvarades oftast torvströ, samt en del hästredskap, riastakar, och/eller bröte. På övervåningen, där man kunde köra in med häst, fanns på ena sidan höskullen, och på andra sidan "säastabben", där alla kärvar (neker), förvarades för vinterns tröskning, med ett tröskverk inomhus.
- 107.) Ändalökta = Baken, stjärten.

- 108.) 'Dar´r´es = Närmaste granne, med dar´r´afar, dar´r´amor och dar´r´es ongar.
- 109.) 'R´edir = Duktig. Ena 'redir tös eller en 'redir pajk, ville barn höra att dom var.
- 110.) 'Infärehu´l´ = En öppning in till en loge eller gård, där man kunde köra in med häst. I städerna kunde man komma in till en bakgård genom en liknande portal.
- 111.) 'Skiejarsgål´ = Staket – inhägnad med halvliggande slanor. Mycket gammal modell, som är populär igen, och även exporteras till svenskbygderna i USA, av t.ex. en entreprenör från Kättlingabo i Ljur. Härstammar tydligen från fåbodarna i främst Dalarna, Hälsingland, men också från Småland. Kallas även Smålandsstaket.
- 112.) 'Ter´u´ffsater = I håret t.ex., = Okammad och tillruffsad.
- 113.) 'Slaffsebötta – Skvallerbötta = Inte heller populärt att skvallra för magistern i skolan. Skvallraren kunde då drabbas av hånarramsan: ”Skvallrebötta bing-bong, springer i alla gål´a, sleckar i alla skål´a”.
- 114.) 'Förstedôr´a = Farstudörren. Ytterdörren intill farstun, där mjölkseparatorn oftast var placerad, och dörren in till köket.
- 115.) Ve´randeingången = Bästaingången. Dörren in till glasverandan, oisolerad. Gamla verandafönster är nu mycket eftertraktade som prydnadsföremål inomhus. Var dörrarna (dubbeldörrar), inte helt täta, blev det vita snöränder på golvet vid snöyra.
116. I´vägentagen = Vart har hon eller han gått? Vart är dom i´vägentagna?
- 117.)'Källarer´ännet = Våningen över det isolerade potatiskällarutrymmet, och/eller svinhusutrymmet. Användes till redskapsbod. Maskiner började komma mer och mer.
- 118.) Stärva 'å = Att bli medvetlös, ev. svimma.
- 119.) 'Tulla på = Att minska mycket på ett lager t.ex.. När höet till hästen och korna börjar ta slut frampå vårkanten, t.ex.. Ett uttryck när någon i slakten gått bort: ”Nu tullar de allt på släkta du”, i brist på något annat att säga till bordsgrannen vid begravningsbjudningen. Dricka gravöl, var vanligt på sina håll, för att lätta upp stämningen.
- 120.) Slô över 'ände. = Falla omkull.
- 121.) 'R´u´skevär = Blåsig, regnigt, gl´ôpsnö (snögl´ôp). Och eventuellt snöstorm.
- 122.) 'Skettr´åker = Avföringen efter korna. I Pakistan, torkade de fattigaste dem, för att elda med. Fattiga kvinnor gick omkring, med en stapel på huvudet och sålde.

123.) Sockel = Husgrund av huggna stenblock, av granit eller gnejs. Kallad stenfoten.

124.) 'Kattegl'ogga = Uthuggna ventilationshål i stenfoten, där katterna kunde söka skydd vid olämpligt väder, ca 12 x 12 centimeter, så att inte rävar och grävlingar skulle kunna komma in. Då blev det problem om de grävde sina gryt eller lyor i den lösa jorden under huset. Under "fähus" underminerade grävlingar tills golvet brast.

125.) Prästagata = Den vägen prästen anlände till kyrkan, från prästbostället i t.ex. Södra Björke. Därför fick en av Skattegårdarna i Vesene heta Gategår'n, också.

126.) Att dö = Dra sin sista suck, kila vidare, kila runt hörnet, slô bena i värt, vädret, ställa tofflorna, ev. även stârva å. Om detta en anekdot. Tre generationer lekte i sanden nere vid stranden. Farfar var med i bolleken. För att kunna röra sej snabbare i den lösa sanden, ställde han av sej tofflorna. Lille Olle, tio år, ställde då frågan till sin pappa: "Kan vi köpa Mercedesen nu, som du har pratat om?" "Vad då, vi har inte råd." "Jo du har sagt att när farfar ställt tofflorna, då kan vi köpa en ny Mercedes"!!!!.

127.) Smu'l'k = Små skrappartiklar, nästan som bu's."Smu'l'k i ögat" kunde man få.

128.) 'Stabo = Någon, som bor i en stad.

129.) Stôlle = T.ex. en, som kör alldeles för fort, livsfarligt på motorcykel. Längre tillbaka skickades de, som fick diagnosen stôlle, till det så kallade sinnessjukhuset Restad i Vänersborg. Men knappast för att dom kört alltför fort på motorcykel.

130.) 'U'ppanpå = Ovanpå, överst

131.) Hu'r gammel ä na? = Hur gammal är hon? Numera finns svaret på datorn.

132.) Stôllar'öck = Att obefogat, oprovocerat, skada någon. Eller att såga ner grannens flaggstång t.ex..

133.) U'ppôta 'väggera = Att göra något tokigt.

134.) 'Garna säk = Bära sej åt som en tok.

135.) Kl'amme'ri = Att komma i klammeri med rättvisan – polisen. Efter upprepade, lite halvgrova förseelser. Att komma i "trubbel" med rättvisan, en lite lindrigare form, snatteri t.ex..

136.) Snu'r'r'ebötta = En person som utan ordning och reda, rör till saker och ting.

137.) Fugel = Fågel. Fuggl'era = Fåglarna

138.) 'Fu'gla hu'l'k = Fågelholk

